

ДЕГУМАНІЗАЦІЯ МИСТЕЦТВА В ФІЛОСОФІЇ ОРТЕГИ-І-ГАСЕТА

А. О. Труфанова

У 1925 році світ побачив найвідоміший твір іспанського філософа Ортеги-і-Гасета «Дегуманізація мистецтва». На жаль, свого часу деякі відомі ідеї філософа трактувались хибно і спрощено. Вириваючи слова з контексту, його намагались представити то «апологетом «дегуманізації мистецтва», то «духовним аристократом», котрий зневажає просту людину, а ще - прихильником елітарності в житті і в мистецтві.

У своїх перших соціологічних роботах «Дегуманізація мистецтва» (1925) і «Повстання мас» (1929) він стверджував, що культура і цивілізація внутрішньо протилежні демократії. Сучасне століття унікальне у своєму відкиданні поняття елітарного суспільства. Замість слухняного отримання цінностей, моделей і цілей від аристократії, «людина мас» дозволяє нав'язувати собі конформізм, терпимість і невихованість як провідні соціальні принципи. У «Дегуманізації мистецтва» Ортега показує, що сучасне мистецтво є антиегалітарним. Він стверджує, що мета таких «важких» художників, як Малларме, Джойс, Піранделло, полягає в тому, щоб цілеспрямовано вилучити маси з культурного життя, яка завжди була елітарною сферою життя. Основна відмінність нового мистецтва від старого, згідно з концепцією автора, полягає в тому, що воно звернене до еліти суспільства, а не до його маси. Тому зовсім необов'язково мистецтво має бути популярним, тобто воно не повинно бути загальнозрозумілим, загальнолюдським. Навіть більше «...радіти або співчувати людським долям, – пише філософ, – є щось дуже відмінне від справді художньої насолоди». Нове мистецтво, навпаки, має відчувувати людей від реального життя. «Дегуманізація» – є основа нового мистецтва ХХ століття [1]. «Ось чому нове мистецтво поділяє публіку на два класи - тих, хто розуміє і тих, хто не розуміють його, тобто на художників і тих, які художниками не є. Нове мистецтво – це чисто художнє мистецтво» [2, с. 226]. У чому ж суть нового мистецтва? Ортега-і-Гассет сповіщає, що воно повертається до стилю. Ключовим стає слово «стилізація». Ось це стильно, говоримо ми, а ось це не стильно. Стилізація – це деформація реального, його дереалізація. «Стилізація містить у собі дегуманізацію. Немає іншого шляху дегуманізації» [1].

Ортега-і-Гассет описує і досліджує дійсність і факти мистецтва. Перш за все, він виявляє утилітаризм сучасної людини по відношенню до мистецтва: людям подобається тільки таке мистецтво, яке пов'язане з людськими долями, з людським існуванням: «Мистецтвом вони назвуть сукупність засобів, за допомогою яких вони відповідно вступають в контакт з по-людськи цікавими речами». Таке розуміння мистецтва Ортега-і-Гассет вважає природним, оскільки більшість людей не знає іншого ставлення до об'єктів, крім «практичного» [2, с. 223]. По-справжньому розуміти і сприймати твори мистецтва може лише той, хто виробить у себе здатність бачити твори мистецтва такими, якими вони є насправді, – нереальними. «Більшість людей зробити цього не в змозі, говорить Ортега-і-Гассет, вони ніколи не відчують справді естетичної насолоди, бо занурені в власне людську реальність» [2, с. 227].

Ортега-і-Гассет намагається виключити з мистецтва дві речі: природу з її формами і людину з її почуттями. Природу – тому, що вона постійно сковує дії і горизонт художника, а людину - тому, що людяність мистецтва повертає художника до природи, «неорганічного тіла людини». Наслідок дегуманізації Хосе Ортега-і-Гассет бачить в поглибленому індивідуалізмі і суб'єктивізмі мистецтва.

«Ортега-і-Гассет виступає проти романтичного розуміння мистецтва, проти його «персоналізації», тому що романтичне мистецтво було «занадто людським». У романтичному мистецтві Ортега не сприймає гіпертрофію суб'єктивності. Тому він називає

подвигом поворот до об'єктивного, який був здійснений в музиці Дебюссі: особисті почуття були вирвані з музики з коренем, вона була об'єктивована» [3, с. 287].

Те ж саме він говорить про поезію: з поезії потрібно виключити людське, і, перш за все – людину-героя, людину-особистість, бо життя є одне, а поезія – щось зовсім інше, людина є людина, а поет є поет. «Абстрагування від чого б то не було конкретного – ось одна з перших завдань будь-якого дійсного і справжнього мистецтва, стверджує іспанський мислитель» [3, с. 282]. Ортега абсолютизує феномен художнього перетворення реальності, багаторазово відзначений і творцями і теоретиками мистецтва. Ортега звільняє поета і художника взагалі від будь-якого страждання і переживання, так як мистецтво, за визначенням було піднесене над реальністю, а художник ізольований від людей і всього людського. В цьому проявляється його обраність. Ортега-і-Гассет своєрідно трактує питання традиції в історії мистецтва. Він вважає тиск будь-якої традиції «згубним для творчих імпульсів сучасності» [3, 282].

Вчена Радугіна А. А. в підручнику з естетики зазначає, що книга Ортеги-і-Гассета «Дегуманізація мистецтва» по праву стала справжнім маніфестом авангардизму. Філософ стає на бік тієї частини європейської творчої інтелігенції початку століття, яка намагалася створити нове мистецтво [4]. Його роботи отримали велике поширення та стали загальновідомими, оскільки в них він намагався дати тлумачення реальних процесів. Тому він є одним із дуже впливових філософів ХХ століття.

Сучасне розуміння мистецтва зазнало суттєвих змін і розуміння мистецтва ХХІ століття не увібрало в себе всі без виключення канони ХХ століття. На сьогодні стилізація є дуже поширеним явищем, а еліта і маса не мають чітко визначених розшарувань, оскільки демократизація суспільства урівнює соціальні прошарки. Ми не можемо чітко виділити тих, хто розуміє мистецтво і тих, хто його не розуміє, оскільки змінюється свідомість суспільства і воно швидко стає готовим до розуміння того, що раніше здавалося недосяжним. Також немає чіткого розмежування між так званим «високим» мистецтвом і «спрощеним» мистецтвом. У простому можна знайти високе, а високе – спростити до невпізнанності. Все залежить від суб'єктивного сприйняття і розуміння твору мистецтва. Сучасне мистецтво не позбавлене чуттєвості, емоційності, схильності до переживань і, як і раніше, є «людським», проте раціональність і нейтральні відтінки можна також віднайти, якщо намагатись спеціально знайти твори мистецтва позбавлені індивідуалізму.

Література

1. URL: <https://plomin.club/ortega-i-gasset-problems-of-mass-and-elite-culture/>
2. Ортега-и-Гассет Х. Дегуманизация искусства. *Эстетика. Философия культуры* / Вступ. ст. Г. М. Фриндлера; Сост. В. Е. Багно. – М.: Искусство, 1991. – с. 218 – 260
3. Долгов К.М. Реконструкция эстетического в западноевропейской и русской культуре. М.: Прогресс-Традиция, 2004. 1040 с.
4. Эстетика: Учебное пособие для вузов / Под ред. А. А. Радугина. М.: Центр, 1998. 240 с.